УДК 8.82

С. О. Дячок

Твори Павла Тичини як інтертекст у поезіях Ліни Костенко

У статті розкрито інтертекстуальні зв'язки поезій Ліни Костенко і Павла Тичини як на контактно-генетичному, так і на типологічному рівнях, проаналізовано збіги / подібність образних систем і поетикальних площин їхніх творів як атрибут сучасної культурної ситуації. Зокрема, розглянуто вплив на творчість Ліни Костенко передовсім ранньої лірики Тичини, котра корелювала із західноєвропейськими літературними тенденціями та мейнстримами (символістичність, імпресіоністичність та ін.).
Ключові слова: інтертекст, міфологія, культура, всесвіт, історія, звукопис.

В статье раскрыто интертекстуальные связи стихов Лины Костенко и Павла Тычины как на контактно-генетическом, так и на типологическом уровнях, проанализированы совпадения / сходство образных систем и поэтикальних плоскостей их произведений как атрибут современной культурной ситуации. В частности, рассмотрено влияние на творчество Лины Костенко прежде всего ранней лирики Тычины, которая коррелировала с западноевропейскими литературными тенденциями и мейнстримом (символистичность, импрессионистичность и др.).
Ключевые слова: интертекст, мифология, культура, вселенная, история, звукопись.

The article reveals intertextual relations between the poetry of Lina Kostenko and Pavlo Tychyna on genetic and typological levels, because intertextuality has become a mandatory part of the cultural discourse and one of the main artistic techniques as principled eclecticism and citations are dominant features of contemporary cultural situation. It is analyzed the match / similarity of figurative and poetic planes of their works as an constituent attribute of contemporary cultural situation. In particular, the impact on the work of Lina Kostenko primarily early poetry of Pavlo Tychyna, which correlated with relevant to contemporary cultural situation Western European literary trends and mainstreams (symbolism, impressionism etc.). In particular, emphasized the suggestibility both lyric poets, their mastery of prosody (alliteration and assonance), voluble affinity for their poems. The work of Pavlo Tychyna has confessional notes, partial unfinished sentences, repetitions. In lyrical often captures

the spirit of uncertainty, a feeling of pity for the unspeakable made or experiencing kolysAvtor also traditionally considers the complex issues related to ideological pressure on Pavlo Tychyna totalitarian doctrine that dominated during the Soviet era. Particular attention is paid to common sources of mythological and sacred writings of Pavlo Tychyna and Lina Kostenko ancient mythology (the images of Zeus, Pan, Prometheus, Poseidon, Athena, Aphrodite, Sisyphus), slavic mythology, biblical symbolism, as well as the concept ostoriosofichniy state: from medieval Kievan Rus – the events of 1917–1918 – the modern Ukraine. A unique style has its own individual melody instruments folk-song and poetry, which improved with new phrases genres within the same verse, lyrical drama, etc. – all these features the works of Pavlo Tychyna and Lina Kostenko. Finally, the author comes to a reasoned conclusion that the high level of his poetic technique Lina Kostenko many things of which owes masterful use intertext particular and creative discourse of Pavlo Tychyna.

Key words: intertext, mythology, culture, universe, history, soundpattern.

У сучасному літературному й культурному процесі "*інтертекстуальність стала обов'язковою частиною культурного дискурсу і одним із основних художніх прийомів, оскільки принципова еклектичність і цитування є домінувальними рисами сучасної культурної ситуації*" [1, с. 3]. Тож аналіз функціонування інтертексту в конкретних літературних творах є продуктивним шляхом їхнього дослідження. Повною мірою це стосується творчості Ліни Костенко, однієї з найінтелектуальніших (а отже, й "найінтертекстуальніших") сучасних поетес. І невипадково одним із потужних джерел інтертексту віршів Ліни Костенко є твори Павла Тичини, одного з найяскравіших українських поетів XX століття. Одразу зауважимо, що вплив автора "Сонячних кларнетів" на творчість поетеси відбувався як на контактно-генетичному, так і на типологічному рівнях.

Наприклад, знаковим для Тичини є вірш "О панно Інно…", де яскраво втілена поетика символізму: підкреслена мелодійність, котра досягається інтенсивним звукописом (домінуванням звуку "О"), музичність поезії (знамените Верленове "Найперше МУЗИКА у слові..."). Абсолютно цими ж художніми параметрами характеризується й відомий вірш Ліни Костенко "Осінній день, осінній день, осінній…"

Крім того, твір Павла Тичини має сповідальні нотки, неповні незакінчені речення, повтори. У ліричного героя часто перехоплює дух від невизначеності, відчуття якогось невимовного жалю за зробленим чи пережитим колись. *"О панно Інно, панно Інно! / Я – сам.*

Вікно. Сніги… / Сестру я Вашу так любив – / Дитинно, злотоцінно" [8, с. 32]. Цей сум такий же стихійний, так само невгамовний, як і сум та туга за літом (за минулим?) у поезії Ліни Костенко: "*Осінній день, осінній день, осінній! / О синій день, о синій день, о синій! / Осанна осені, о сум! Осанна. / Невже це осінь, осінь, о! – та сама. / Останні айстри горілиць зайшлися болем. / Ген килим, витканий із птиць, летить над полем. / Багдадський злодій літо вкрав, багдадський злодій. / І плаче коник серед трав – нема мелодій...* "

Принагідно варто зауважити, що почуття ліричних героїв автори змальовують на фоні природи, у пору її згасання, у Тичини – це зимова пора, у Ліни Костенко – осіння. Звичайно, тут ідеться швидше про типологічну подібність поезій, хоча не виключений і прямий вплив на рівні "текст-донор / текст-реципієнт".

Типологічні збіги наявні також у використанні поетами елементів античної і слов'янської міфології. Так, величні та важливі сучасні йому поняття чи події Павло Тичина розкриває через образи давньогрецьких богів Зевса, Пана ("Не Зевс, не Пан... " [8, с. 26]), героїв – Прометея (у поемі "Прометей" [8, с. 154]). Подібним чином використовує міфологічні образи того ж Пана, а також Посейдона, Афіни, Афродіти, Сізіфа, Прометея також Ліна Костенко: "*По сей день Посейдон посідає свій трон, // У правиці тримає тризуба"* [2, с. 168].

Не можна не пригадати могутньої симфонії П. Тичини "Золотий гомін", у якій поет відображував "гомін" віків та поколінь від Київської Русі до національно-визвольної революції 1917–1918 рр. І не тільки за принципом асоціативності мислення та сприйняття. Ліна Костенко, як практично усе її покоління, також не оминула чарів поезії Тичини, бо "буває мить якогось потрясіння" [2, с. 20] і "до віків благенька приналежність" [2, с. 20]. Так, завдяки поезіям Ліни Костенко ми дізнаємося, що "у пнях живуть древлянські ще боги…" [2, с. 112], "… і жив народ. І звався він шумери" [2, с. 140], "було тут всіх – і половця, і грека" [2, с. 159], "киян хрестили в ній (річці Почайна), а не в Дніпрі" [2, с. 177], а згодом "тінь Святослава майне під зірками" [4, с. 182].

Починаючи від введення у свої поезії образів-героїв чи подій найдавніших часів і закінчуючи спільними навіть назвами творів, – Тичина і Костенко – схожі. Схожі використанням українського фольклору: "Дума про трьох вітрів" [8, с. 49] та "Дума про братів неазовських" [3, с. 177]. Обидвоє – вірні та віддані народу та державі українці. І хоча Тичині закидали "Чуттям єдиної родини" та "Партія

веде", "наче в нього не було геніальної ранньої поезії…" [8, с. 394], проте рядки із поезій "Війна" Павла Тичини: "Не сумуйте, смерті той не знає, / Хто за Вкраїну помирає!" [8, с. 48], чи щира сповідь: "Не знаю і сам я, за що так люблю / Безщасную тую Вкраїну мою?" ("Не знаю і сам я, за що так люблю" [8, с. 100]), чи войовничий дух у словах: "Не чіпайте моєї Вкраїни!" ("Ах не смійтеся ви наді мною" [8, с. 104]) – заперечують усе радянське у єстві поета.

Тичина – патріот-християнин, є образи святих у його поетичних творах, а також інтерпретація цілих біблійних історій, сюжетний фон релігійних свят ("Під Великодню ніч" [8, с. 239]). Цікавими для інтерпретацій є образи святих, зокрема Мадонни. У Тичини ліричний герой стоїть, молиться, "мов перед образом Мадонни" [8, с. 34], то зауважує прославленість Мадонни "у віках" [8, с. 68], а "Мадонна перехресть" Ліни Костенко благословляє дорогу ("Машини, шини, стрес, експрес") [4, с. 372]. Саме така інтерпретація дає можливість робити висновок: образ Мадонни для обидвох – святий.

А далі, рухаючись хронологічно, розум, досвідченість, ідея сродної праці, постійний рух вперед представлені у поезіях Павла Тичини та Ліни Костенко постаттю Сковороди. "Тільки що почали ми землю любить, взяли заступа в руки, холоші закачали…" ("Іспит" П. Тичина [8, с. 93]) і "Ніхто не сміє зупинити нас. // …Тим часом ми проходимо крізь час" ("Ой ні, ще рано думати про все" Л. Костенко [4, с. 120]) тими самими стежками-дорогами, що й відомий філософ. Та, на жаль, на фоні цієї святості та поважності як Тичині, так і Костенко болить одне: українці втрачають свою культуру, забуваючи мову, звичаї і традиції. "Чи є у нас культура!" [8, с. 93] – оклично вжито це питання у поезії "Іспит" Павла Тичини. І як твердження правдиве крізь роки ліричного героя Ліни Костенко: *"Жонглює будень святістю і свинством"* [4, с. 120].

Однак те, що інтертекст Павла Тичини щодо образу Сковороди наявний у поезії Ліни Костенко, доводить поезія "Давид Гурамішвілі читає Григорію Сковороді "Витязя в тигровій шкурі" [8, с. 190] та симфонія "Сковорода" [8, с. 241]. Пошук славетним українським філософом особистої внутрішньої гармонії, його шлях до душевного прозріння яскраво передано Павлом Тичиною, а згодом інтерпретовано Ліною Костенко: "*Тут Сковорода підвівся: – Слова твої ж ярі! / Щастя я в душі шукаю – не в плотському чарі"* [8, с. 190].

Тож зрозуміло, що не лише у поезії "Ой ні, ще рано думати про все" [4, с. 120–121], де чітко заявлений образ Сковороди, його світу, який "ловить, ловить… доганя", із "садом божественних пісень", а й в інших творах Ліни Костенко філософська тематика є наскрізною.

Навіть у назвах творів Павла Тичини "Замість сонетів і октав" і "Летючими катренами" Ліни Костенко відчутна схожість звучання, та й не лише. Адже відкритість, емоційність, простір, широта думки та майстерність художнього слова – це те, що поєднує поетів. Зокрема природа-всесвіт із Вітменівськими мотивами ("Гаї шумлять – я слухаю" [8, с. 27], "Ой не крийся, природо, не крийся" [8, с. 35], "Хтось гладив ниви, все гладив ниви" [8, с. 41] – у Павла Тичини; "Так захотілось простору" [3, с. 32], "Великі зорі в пам'яті планети" [3, с. 33], "І виростають покоління" [3, с. 34] – у Ліни Костенко).

Поступово ця художня інтерпретація під гру "космічного оркестру", завдяки мотивам епохи Відродження "Благословенні: / матерія і просторінь, число і міра!" [8, с. 144], із образів природи-всесвіту переходить на людські відомі постаті: "Шевченко – Уїтмен – Верхарн" [8, с. 150]. Такий же перехід лаконічно передала Ліна Костенко в рядках:

Ніч одягне на груди свій старий медальйон.
Місто спить, як строфи Верхарна.
Скільки років Землі – і мільярд, і мільйон, –
а яка вона й досі ще гарна [4, с. 337].

І, безперечно, найяскравішою інтерпретацією поезії "Хор Лісових Дзвіночків" Павла Тичини є "Польові дзвіночки" Ліни Костенко. Прославлення народження нового дня в природі так тонко та мелодійно могли зобразити лише сонцекларнетник та тонкий лірик.

Ми Дзвіночки
Лісові Дзвіночки,
Славим день.
Ми співаєм,
Дзвоном зустрічаєм:
День!
День [8, с. 46].

І в Ліни Костенко: "*Піднімає джміль фіранку. / Каже: – Доброго вам ранку!*" [4, с. 327]. Музика дзвіночків продовжується в мелодіях арф ("Арфами, арфами…"), кларнетів ("Сонячні кларнети") Павла Тичини і навіть віолончелі: у Ліни Костенко "Вітри гули віолончеллю".

Неповторний стиль, своя індивідуальна мелодійність і інструментарій народнопісенної поезії, яка вдосконалювалася новими зворотами, жанрами в межах одного вірша, драматичним ліризмом тощо, – усе це особливості творчості Павла Тичини та Ліни Костенко.

Невипадково в рецензії на книжку "Княжа гора" Ліни Костенко, яка в лиховісні 1970–1972 роки так і не вийшла друком, Леонід

Первомайський писав, що враження від віршів Ліни Костенко він може порівняти "хіба що з тим потрясінням, яке пережив понад сорок років тому, вперше відкривши для себе Павла Тичину…" [7, с. 30]. І далі: "Ліна... впишеться в першу шеренгу поетів, зайнявши в ній достойне місце поруч з Тичиною, Сосюрою, Рильським і Малишком. Ото когорта! Але не губиться, а вирізняється в тому блискучому ряду незвичною свіжістю та небувалою талановитістю. І її визнають усі Метри, Маестро, Патріархи і прискіпливі критики…" [6, с. 382–383].

І не в останню чергу таким високим рівнем поетичної техніки Ліна Костенко завдячує майстерному використанню інтертексту, зокрема, із творчого дискурсу Павла Тичини.

Література

1. Ковбасенко Ю. І. Література постмодернізму: По той бік різних боків / Юрій Ковбасенко // Зарубіжна література в навчальних закладах України. – 2002. – № 5. – С. 2–12.

2. Костенко Л. Річка Геракліта / Ліна Костенко ; упоряд. та передм. О. Пахльовської ; худож. С. Якутович. – К. : Либідь, 2011. – 288 с.

3. Костенко Л. Сад нетаночих скульптур : вірші, поема-балада, драматичні поеми / Ліна Костенко. – К. : Рад. письм., 1987. – 207 с.

4. Костенко Л. Триста поезій : вибрані вірші / Ліна Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 416 с.

5. Літературознавчий словник-довідник / ред. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремок. – К. : ВЦ "Академія", 2006. – 752 с.

6. Сизоненко О. О. Не вбиваймо своїх Пророків! Книга Талантів / Олександр Сизоненко. – К. : Дніпро, 2003. – 896 с.

7. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: історико-літературний та поетикальний аспекти / Людмила Тарнашинська. – К. : Смолоскип, 2010. – 632 с.

8. Тичина П. Г. Вітер з України : поезії / Павло Тичина ; упоряд. Д. А. Головка, передм. А. Г. Погрібного. – К. : Укр. письменник, 1993. – 270 с.

9. Тичина П. Г. Послав я в небо свою молитву / П. Г. Тичина. – К. : АДЕФ-Україна, 2011. – 140 с.